

en zullen nog weinigen terugwillen naar de oude situatie.

Flexibiliteit

Natuurlijk zullen er altijd beroepen blijven met afwijkende werktijden, zoals dat nu ook het geval is. Flexibiliteit is vereist, en kan per cao worden geregeld. Dat doet niets af aan de invloed van de heersende standaard-werkweek op het maatschappelijke en culturele leven. Die invloed geeft ons alle reden de conventie eens in de zoveel tijd onder de loep te nemen en eventueel te wijzigen.

In de jaren tachtig werden er al pleidooien voor een 30-urige werkweek gehouden, deels om dezelfde redenen als nu: gelijkwaardige arbeidsdeelname van vrouwen in combinatie met de zorg voor een gezin mogelijk te maken. Toen was dat een kwestie van anticiperen op wat nog komen ging; nu is het een kwestie van aanpassen aan wat werkelijkheid is geworden. Geen van de heersende partijen durft de onheilspellende stilte rond de werkweek te doorbreken – vreemd, nu het gezin weer in het middelpunt van de belangstelling staat.

De voorstanders van het tweeverdienersgezin onder de huidige werkweek zullen erop hameren dat hun model meer welvaart oplevert. Tachtig uur arbeid (2 maal 40) is meer dan zestig uur (2 maal 30). Maar is dat zo? De welvaartsontwikkeling hangt namelijk niet alleen af van het aantal gewerkte uren per persoon maar ook van de arbeidsparticipatie (aantal werkende personen) en van de arbeidsproductiviteit per uur.

Een kortere werkweek hoeft niet per se nadelig te zijn voor het aantal gewerkte uren als totaal. Meer personen (vrouwen) zullen waarschijnlijk de arbeidsmarkt betreden. Bovendien zou een 30-urige werkweek onderdeel moeten uitmaken van een grootschalige uitruil waarin langer doorwerken juist gestimuleerd wordt: als het spitsuur van het leven meer ontspannen is, hoeft het lontje ook minder snel op te zijn. We zouden in ieder geval tot 65 jaar daadwerkelijk moeten werken, maar waarschijnlijk tot 67 of zelfs nog wat langer. Het komt dus neer op een herverdeling van werk van jong naar oud. Daarnaast zou een daling van het vaak grote aantal vakantiedagen ook tot het totaalpakket kunnen horen waarmee de 30-urige werkweek wordt ingevoerd, net als andere maatregelen om de arbeidsparticipatie te verhogen. En het belangrijkste: als het kindertal inderdaad weer stijgt, komt er op lange termijn meer arbeidskracht bij. Vanuit het oogpunt van de vergrijzing doet inzetten op een 40-urige werkweek, zoals het CDA in de verkiezingscampagne deed, dan ook aan als *penny wise, pound foolish*.

Koffiedrinkende voltijders

Ook het effect op de arbeidsproductiviteit per uur is allerminst per se negatief. In sommige beroepen kan de productiviteit dalen, als kleinere banen extra kosten en tijd aan overdracht en coördinatie met zich meebrengen. Aan de andere kant zal er in andere beroepen juist efficiencywinst te boeken zijn. Deeltijders zijn vaak productiever dan voltijders. De slim plannende, gemotiveerde en geconcentreerde deeltijder kan het nog wel eens winnen van de eindeloos vergaderende en koffiedrinkende voltijder.

Arbeidsmarktonderzoeker Marcel Kerhofs bepleit om die reden het 4/4-model, waarin beide partners vier dagen werken. „Het is de ideale verdeling, zowel voor de economie als voor de kwaliteit van leven. Veel beter dan de 5/3-verdeling die je nu nog veel ziet. Na de vierde dag valt de arbeidsproductiviteit van fulltimers sterk terug, terwijl productiviteit juist een grote sprong maakt als je van drie naar vier gaat. Als we het voor elkaar krijgen dat veel meer mannen vier dagen gaan werken, zodat hun partners naar vier kunnen opschuiven, valt er grote economische winst te behalen.”

Minder geld, en wat dan nog?

En zelfs als de welvaart iets lager zou uitvallen in termen van het bruto nationaal product, wat dan nog? Recent onderzoek naar subjectieve geluksbeleving wereldwijd toont aan dat dit boven ongeveer zeventienduizend euro bruto inkomen per persoon per jaar niet meer stijgt – de toegevoegde waarde van toegenomen financiële welvaart moet vanuit dat perspectief op het huidige westerse welvaartsniveau niet te hoog worden aangeslagen.

Dat samenlevingen als geheel toch in een opwaartse spiraal van stijgende inkomens en consumptiepatronen terecht komen, valt vooral te verklaren uit het feit dat mensen proberen een voor-sprong te boeken ten opzichte van anderen. Dat levert meer geluk op voor wie daar in slaagt, maar omdat iedereen het

Is het geforceerde uurtje 'quality time' voor het slapen zo'n succes gebleken? De voorkeuren van ouders verdienen niet de minachting die ze op dit punt krijgen.

probeert kunnen we het toegenomen geluk van de winnaars tegen het gederfde geluk van de verliezers wegstrepen. De samenleving als geheel schiet daar weinig mee op.

Daarbij komt dat we nu nog niet gewend zijn aan het eventueel hogere inkomensniveau. De evolutie van een situatie, na de Tweede Wereldoorlog, van 45 uur betaald werk per gezin tot 60 uur per gezin nu (man 40 uur, vrouw 20 uur) heeft al een grote welvaartswinst opgeleverd.

Op dit punt in de geschiedenis hebben we de keuze om die 60 uur zo te herverdelen dat de meeste gezinnen er netto niet op achteruitgaan. Vanuit dat perspectief blijft de welvaart per gezin dus gelijk. Kiezen we daarentegen voor het stimuleren van het tweeverdienersgezin dan groeien we waarschijnlijk toe naar het scenario dat per gezin 80 uur gewerkt wordt. Dan zou de invoering van de 30-urige werkweek veel pijnlijker zijn en wél tot een inkomensachteruitgang over de hele linie leiden. We bevinden ons dus in een uniek tijdsgericht om de werkweek aan te passen. Welvaart in brede zin gaat óók over de com-

binatiedruk in het spitsuur van het leven. Die druk blijft in een tweeverdienersamenleving aanmerkelijk hoger.

Liefdesverdriet

Zelfs met het uitbesteden van delen van huishouden en opvoeding blijft er naast het leveren van 80 uur betaalde arbeid nog een aanzienlijke last aan informele (zorg-)arbeid over. Allerlei taken en klusjes laten zich immers moeilijk uitbesteden, van het opvangen van onverwacht zieke kinderen tot het organiseren van verjaardagen en vakanties, van het bezoeken van ouderavonden tot het aanhoren van liefdesverdriet. Dan hebben we het nog niet gehad over het effect op kinderen, als beide ouders vrijwel nooit thuis zijn en zij elke dag van 's morgens vroeg tot 's avonds laat elders 'geparkeerd' zijn.

Dit is een zeer omstreden punt, maar we moeten het aan de orde durven stellen. Werkende moeders zijn ook goede moeders, natuurlijk. Maar daarmee kunnen we de vraag niet wegwuiven of de combinatie van twee fulltime banen (volgens de huidige definitie) werkende ouders voldoende tijd, rust en aandacht biedt voor hun kinderen. Is het geforceerde uurtje 'quality time' voor het slapen zo'n succes gebleken? Het woord is wat dit betreft aan de pedagogen. De voorkeuren van veel Nederlandse ouders op dit punt verdienen in ieder geval niet de minachting die zij zo vaak krijgen.

Het gaat om een eerlijke, principiële en door en door politieke keuze. Stimuleren we het blijven hangen in het huidige anderhalfverdienersmodel? Of maken we het tweeverdienersmodel gezinsvriendelijk door een reductie van de werkweek?

Tijdspolitiek is altijd omstreden. Het CDA-idee voor herinvoering van de 40-urige werkweek stuitte niet toevallig op veel onwil en wrevel. Ook ex-minister Brinkhorst hamerde de afgelopen jaren regelmatig op het belang van langer werken en ex-minister De Geus pleitte regelmatig voor flexibele werktijden: niet van 9 tot 5, maar van 7 tot 7. Het is te hopen dat scholen ook zo flexibel zijn en dat de kinderen hun biologische klok aan de ouders aanpassen.

De goede moeder

Intussen vangen in dit klimaat vrouwen elkaar nog steeds vliegen af in eindeloze discussies over 'de goede moeder', of zij nu werkt of niet en zo ja, hoe lang. Vrouwen (en ook mannen) doen er goed aan deze onderlinge strijd te staken en in te zien dat hier een maatschappelijk probleem bij individuen wordt neergelegd. Zodra ze dat inzien, is het niet moeilijk meer om gezamenlijk op te trekken in een streven naar het veranderen van die maatschappelijke condities. Tegen de politieke stroom in, maar met de maatschappelijke stroom mee, zou de invoering van een 30-urige werkweek daartoe een krachtig breekijzer zijn. Samen met een gelijkmatiger verdeling van arbeid over ons langer wordende leven, is het een verantwoord en verleidelijk idee.

Rutger Claassen is als filosoof verbonden aan de Universiteit Utrecht. Dit is de bewerkte versie van een artikel dat onlangs verscheen in *Socialisme & Democratie*. Voor deze lange versie zie www.rutgerclaassen.nl.